

Dirección General de Educación Básica Regular
Dirección de Educación Inicial

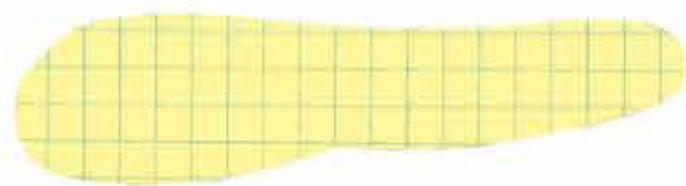
Papa, mamanchikmanta

Cuento N°13

Textos: Cucha del Águila Hidalgo

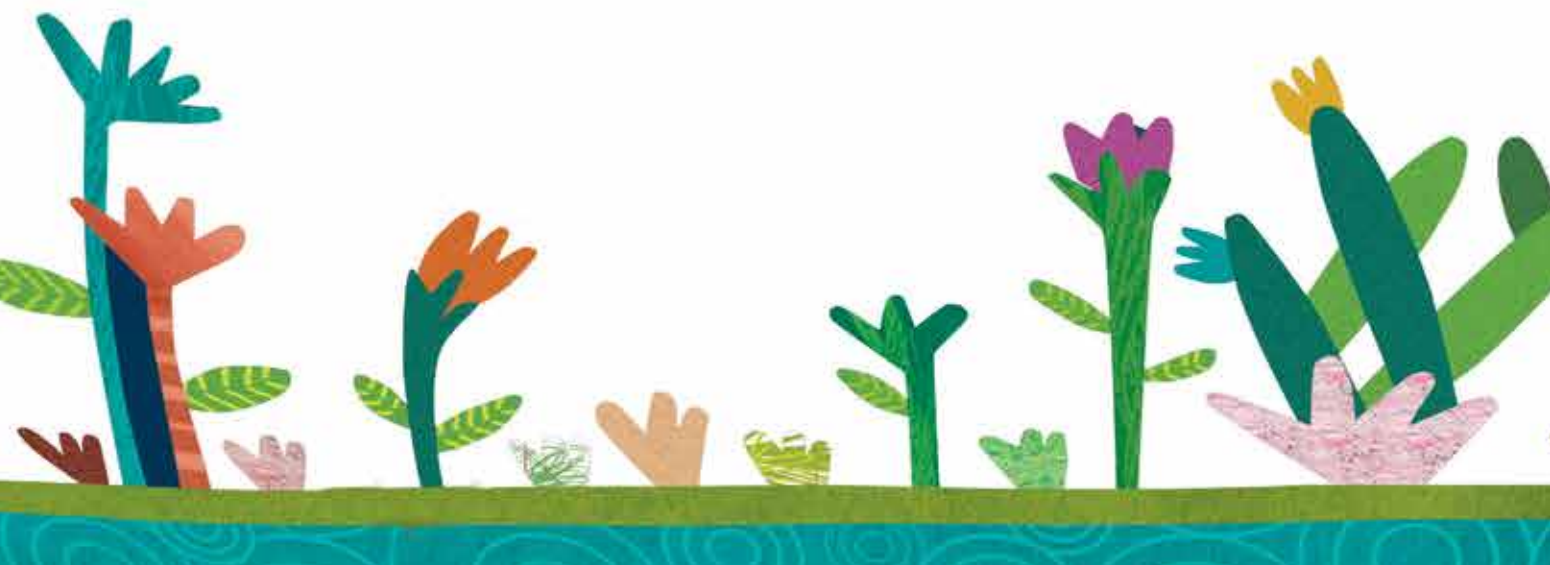
Ilustraciones: Natalí Sejuro

Papa, mamanchikmanta

Recopilación y/o adaptación:
Cucha del Águila Hidalgo

Ilustración:
Natalí Sejuro Aliaga

MINISTERIO DE EDUCACIÓN

Título: La papa, tesoro de la tierra

Ministerio de Educación
Av. De la Arqueología, cuadra 2. San Borja
Lima, Perú
Teléfono: 615-5800
www.minedu.gob.pe

2012

Tiraje: 29,240 ejemplares

Recopilación y/o adaptación de los cuentos:
Cucha del Águila Hidalgo

Traducción:
Augusto Casafranca Cortez

Ilustración:
Natalí Sejuro Aliaga

Diseño y diagramación:
Rocío Rodríguez Alegría

Corrección de estilo:
Fernando Ortiz Zevallos

Impreso en:
Quad/Graphics Perú S.A.
Av. Los Frutales N° 344 – Ate – Lima.
RUC: 20371828851

© Ministerio de Educación
Todos los derechos reservados. Prohibida la reproducción de este libro por cualquier medio, total o parcialmente, sin permiso expreso de los editores.

Hecho el Depósito Legal en la Biblioteca Nacional del Perú
N° 2012-11778

Impreso en el Perú / *Printed in Perú*

Compromiso:

*Este cuento ha sido escrito y dibujado con cariño **especialmente***

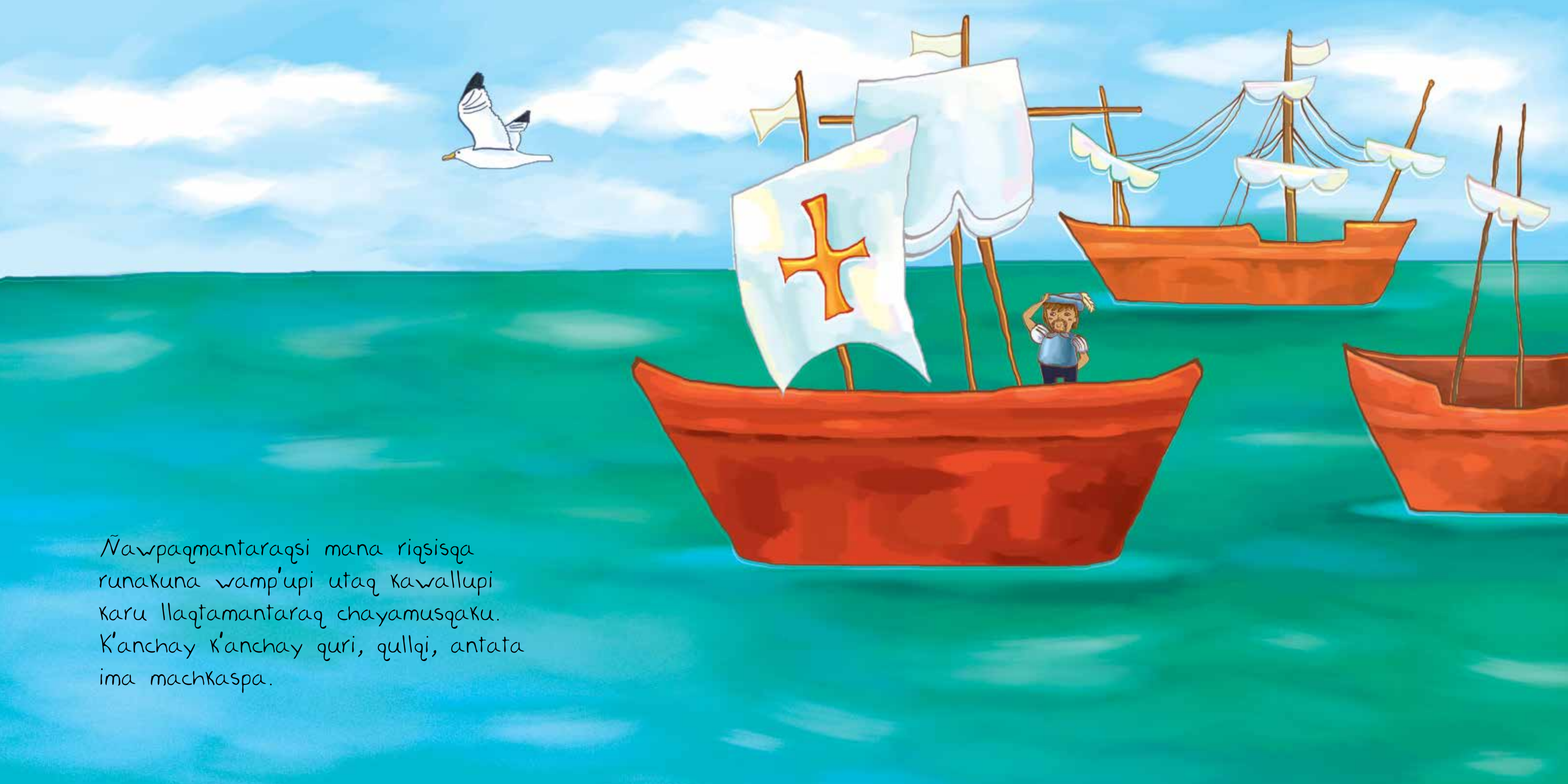
para los niños y niñas de _____.

*Esperamos que lo **disfruten** y **aprendan** mucho con él.*

Papa, mamanchikmanta

Cuento N°13

Ñawpaqmantaraqsi mana rigsisqa
runakuna wamp'upi utaq kawallupi
karu llaqtamantaraq chayamusqaku.
K'anchay K'anchay quri, qullqi, antata
ima machkaspá.

Kawallupi yunka urqkunapi puriqtinku
papanchikkunata rikusqaku, Kawallupi
chaqrakunapi purispa mana allin qhawaspa,
sarusqaku huch'uy qhuyachakunata wakintaq
tikachakunata tipiruspa umankuta sumaqta
tik'arurusqaku, hinaspa qurikuna kaqkunata
machkaq ripusqaku.

Chay p'unchawkunaga haqay runakunaga manan
papa mamanchikmanta yacharankuchu. Mana
quri hinachu k'anchan, nitaq qullqi hinachu,
nitapas qispi hinachu, ichaga kallpanchawanchik,
yaraqyninchikta ima thasnun, chaymi aswan
qurimantaraq.

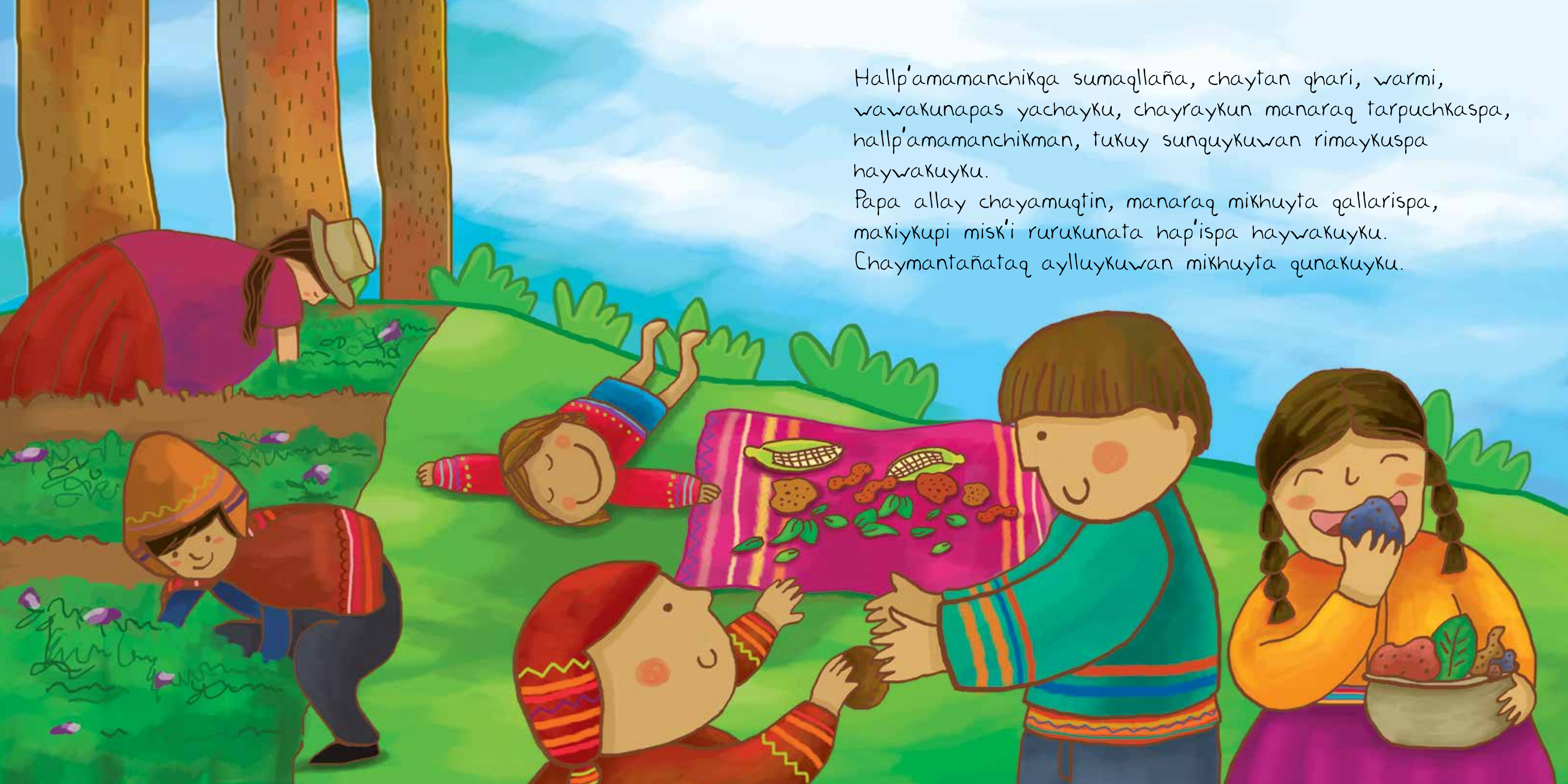
Urqu qhatakunapi, papa mama paqarimun.
Hall'pa patapi yurankuna uywakunku sumaq yuraq
kullipiwan, t'ikachakun.
Hall'pa ukhupitaq saphinkuna saman. Hall'p'amamanchikqa
kaqlla kachkan, llamp'u sunquchanwan, sumaqlata
purispa, sumaqlata wiñaspa.

Hallp'amamanchikqa sumaqllaña, chaytan qhari, warmi,
wawakunapas yachayku, chayraykun manaraq tarpuchkaspa,
hallp'amamanchikman, tukuy sunquykuwan rimaykuspa
haywakuyku.

Papa allay chayamuqtin, manaraq mikhuyta qallarispas,
makiykupi misk'i rurukunata hap'ispa haywakuyku.

Chaymantañataq aylluykuwan mikhuyta qunakuyku.

Ñuqaykuqa niyku: papaqa manam quri hinachu
K'anchan, nitaq qullqi hinachu, nitaq qispi hinachu
K'anchaq, ichaqa kallpanchawanchik, yaraqyninchikta
thasnun, chaymi aswan qurimantaraq.

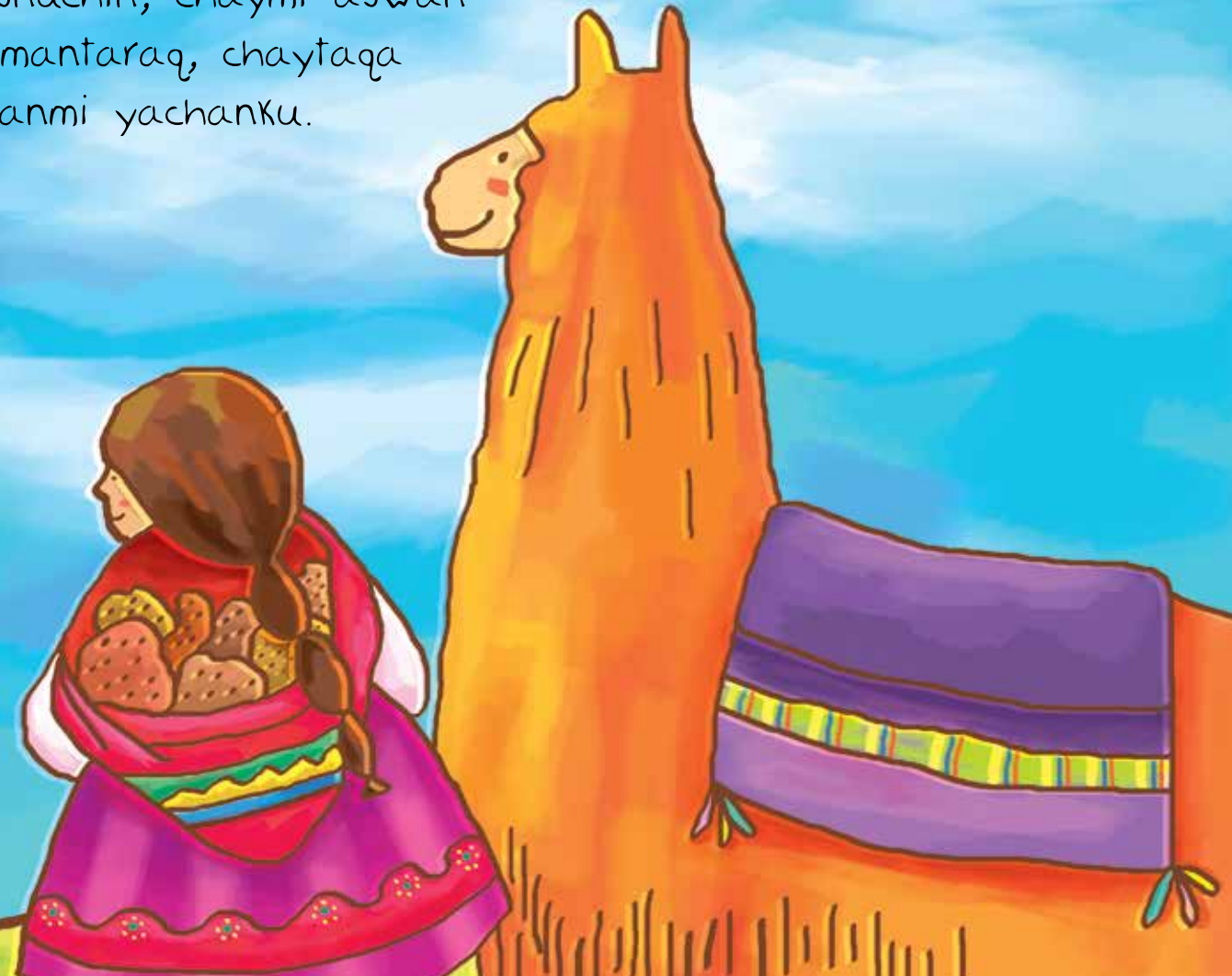

Ñuqaykupaq papamamaqa runa hina, ñawiyuq,
simiyuq, asikunku ima. Ayllunpas kanmi: turankunapas
hatunllana, wakintaq huchuychalla, wawakunayuq ima,
machulamkunapas kam. Ayllumasinkunapas kanmi, achkhan
sutinkunapas. Chayrayku papa mamanchikta sumaqta
uywayku, takispa tususpa ima tarpuyku, papaqa mana quri
hinachu k'anchan, nitaq qullqi hinachu, nitaq
qispi hinachu k'anchaq, ichaqa kallpachawanchik,
yarqayninchikta thasnuchin,
chaymi aswan
qurimantaraq.

Paymi llinp'isapa llikllakunapi, munay ch'uspakunapi,
llama patapi utaq camionkunapi purin. Hinantinpi papa
mamaykuqa lliw ayllurunapi wiñan, papaqa mana quri
hinachu k'anchan, nitaq qullqi hinachu, nitaq qispi hinachu
k'anchaq, ichaqa kallpanchawanchik, yarqayninchikta
thasnuchin, chaymi aswan
qurimantaraq, chaytaqa
llapanmi yachanku.

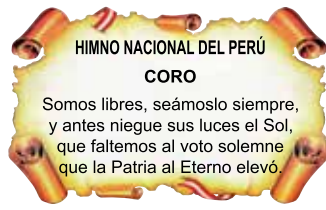

Declaración Universal de los Derechos Humanos en quechua

SÍMBOLOS PATRIOS

BANDERA

CORO DEL HIMNO NACIONAL

ESCUDO

PACHANTIN LLAQTAKUNAPA RUNAQ ALLIN KANANPAQ HATUN KAMACHIY

El 10 de diciembre de 1948, la Asamblea General de las Naciones Unidas aprobó y proclamó la Declaración Universal de Derechos Humanos, cuyos artículos figuran a continuación:

PUNTA KAQ (1)

Lliw runakunam paqarisqanchikmantapacha qispisqa kanchik, lliw derechunchikpipas kaqllaqtaqmi sapakamanchikpa kanan. Yuyayniyuq kasqanchikraykum hawkalla aylluntinhina kawsayta atinanchik llapa runakunawan.

ISKAY KAQ (2)

Kay qillqapi tarikuq derechunchikmanta yachachikuykunaqa lliwchanchikpaqmi, llapanchikpaqmi manam imananchu huk runapa imariquq kayninpas nitaq qari warmi kayninpas nitaq imayna rimasqanpas nitaq ima apukunapi inisqanpas, manam imananchu imayna yuyaymanakusqankupas nitaq maylawmanta kasqanpas nitaq wakcha kasqanpas nitaq imayña kasqanpas.

Lliw nacionkunam qispisqa kaspapas utaq mana qispisqa kaspapas imaymana rikhaq gobiernuyuq kanchik, wakinfiaqmi huk nacionkunaman hapispasqa kanku, ichaqa imayña kaspapas manam hukmanpaq qawasqachu kananchik.

KIMSAS KAQ (3)

Lliw runakunam derechuyuq kanchik kawsananchikpaq qispichisqa kananchikpaq hinaspa allin qawasqa kananchikpaq.

TAWA KAQ (4)

Manam pipas qasimanta kamachillapi llamkaspa kachwanchu, manataqmi piqpa rantisqanchu kanchik imaymana llamkaypi muchunapaq. Chaynapa llamkayka tukukapunhan

PICHQA KAQ (5)

Manam pipas imaymana ñakariykunaman churasqaqa kachwanchu, manataqmi runa kayninchikta pinqayman churaykuspa hasutasqaqa kachwanchu.

SUQTA KAQ (6)

Lliw runakunam maypiña tarikuspapas derechuyuq kanchik ima juiciopipas uyarichikunanchikpaq.

QANCHIS KAQ (7)

Lliw runakunam kaqlla derechuyuq kanchik, kamachikuykunapapas chaskisqan kananchikpaq, kamachikuykunaqa mana pimanpas sayapakuspanmi qawawananchik. Kallantaqmi llapanchikpa derechunchik kay yachachikuykunata qunqaspa pantaypi puriq runakunamanta piña kaspapas kasqallan qawasqa kanapaq.

PUSAQ KAQ (8)

Lliw runakunam derechuyuq kanchik justiciapi uyarisqa kaspanchik amparachikunanchikpaq, kamachikuykunamanhina derechunchikpa waqllichiq ruwaqkunamantam allin qawasqa kananchik.

ISQUN KAQ (9)

Huchanta mana sumaqta yachachkaspaqa manam pipas mana imamanta hapispasqa kananchu, carcipi wisqasqa nitaq huklaw naciunman qarqusqaqa kanmanchu.

CHUNKA KAQ (10)

Lliw runakunam kaqlla kasqanchikrayku mana sayapakuq justiciawan uyarichikunanchikpaq derechuyuq kanchik, derechuyuqmi kanchik juiciupi ima ruranchikpas utaq derechunchikpas yachananchikpaq. Imamanta tumpasqa kaspapas yachananchikpaqmi sumaqta qawachiwananchik.

CHUNKA HUKNIYUQ (11)

- Lliw runakunam ima huchamanta tumpasqa kaspanchikpas manam huchayuqchu kani niyta atin, chaypaqmi derechuyuq kanchik, kamachikuykunamanhina juiciupi huchayuq kasqanchikta tarinankukama. Chay juiciupipas kanmi derechunchik garantiata chaskispanchik chiqaptapuni amachasqa kananchikpaq.
- Huk runapa imapas rurarusqanmantaqa manam wisqaruspanku hasutanmankuchu sichus chay ruwasqan punchawkunapi manaraq kamachikuykuna llusqispa hucha kasqanta qawachichkaptinqa. Hasutasqa kanqa chay hucha ruwasqan punchawkunapi kamachikuykunamanhina nisqanmanhinalla.

CHUNKA ISKAYNIYUQ (12)

Manam pipas yanqapas yanqacaq chaqwanmanchu ñuqanchikmanta nitaq ayllunchikkunapatapas, manam pipas yanqapunqa yaykukuykunmanchu wasinchikmanpas, manataqmi chaski qillqanchiktapas yanqaca pipas ñawirunmanchu. Lliwmi derechuyuq kanchik kaykunamanta kamachikunawan amparachikunanchikpaq.

CHUNKA KIMSAYUQ (13)

- Lliw runakunam maypipas purinanchikpaq derechuyuq kanchik, derechuyuqtaqmi kanchik may llaqtatapas, may chiqantapas akllakuna chaypi wasichakunapaq.
- Lliw runakunapam derecho kapuwanchik kikin nacionninchikmanta utaq maylaw nacionmantapas llusqinanchikpaq hinaspa kikin nacionninchikman kutimunanchikpaq.

CHUNKA TAWAYUQ (14)

- Sichus huk runa qatikachasqa kanman naciuninpa gobiernuhina mana yuyaykusqanrayku, hinaspaqa payqa derechuyuqmi huklaw naciunman ayqikuspa chaskisqa kananpaq.
- Ichaqa chiqaq hucha rurarusqanmanta justiciapa qatikachasqan runaqa manam runakunapa derechunman hapipakunmanchu huklaw naciunman ayqikuspa chaypiña qispisqa kawsakunapaq.

CHUNKA PICHQAYUQ (15)

- Lliw runam derechuyuq kanchik huk nacioniyuq kanapaq.
- Kay derechunchiktaqa manam pipas yanqamantaqa qichuwachwanchu. Manataqmi pipas harkawasunmanchu huk naciunniyuq kananchista.

CHUNKA SUQTAYUQ (16)

- Qaripas warmipas casarakuy patapiqa derechuyuqmi kanchik kuskachakuspa aylluuyq kananchikpaq, manam imananchu piña mayña kasqanchikpas utaq maylawmantam kayninchikpas, qaripas warmipas kaqlla derechuyuqmi kanchik casado kayninchikpi allin kawsakunanchikpaq chaynataq rakinakuy patapiña kaspanchikpas.
- Pipas maypas ñawpaqta allinta rimanayukuspan casarakuchwan mana piqpa qatiyqusgan.
- Tayta-mamam llapa aylluntin estadopa chaninchasqan kananchikpaq derechuyuq kanchik, ñuqanchikqariki nacionta wiñachiq huk hatun ayllum kanchik.

CHUNKA QANCHISNIYUQ (17)

- Lliwmi derechuyuq kanchik sapallanchikpas utaq hukllanasqapas ima rurasqanchikmanta kapuqniyuq kananchikpaq.
- Manam kapuqninchiktaqa yanqaca pipas qichuwachwanchu.

CHUNKA PUSAQNIYUQ (18)

Lliw runakunam derechuyuq kanchik imaynamantapas yuyaymanakunanchikpaq, sumaq sunquchakusqanchikmanhina kawsakunanchikpaq hinaspa ima apupi ininanchikpaqapas.

Kay derechunchikman hinaqa qispisqam kanchik ima iniytaña chaskinanchikpaq hinaspa imaynamantapas inisqanchikta ruwananchikpaq. Sapallanchikpipas utaq huk huñunakuypipas ruwachwanmi chay inisqanchiktaqa hinaspapas yachachichwanmi wasinchikpi utaq maypipas.

CHUNKA ISQUNNIYUQ (19)

Lliw runakunam imayna yuyaymanakusqanchiktapas rimarinanchikpaq derechuyuq kanchik, derechuyuqtaqmi kanchik mana pipa harkakusqan chaykunata willakunanchikpaqapas, chashichwantaqmi hukkunapa yuyaymanakusqantapas.

ISKAYCHUNKA (20)

- Kanmi derechunchik huñunakunapaq chaynataq ima huñunakuyta hawkalla hatarichinapaqapas.
- Manam pipas mana munaspaqa mayqinña huñunakuymanpas qatiyqusqaqa kanmanchu.

ISKAYCHUNKA HUKNIYUQ (21)

- Lliw runakunam derechuyuq kanchik gobiernunpi imallapipas yanapakunapaq, chaytaqa rurachwanmi kikinchipunipas utaq munasqanchikta akllaspapas.
- Lliw runakunam kaqlla derechuyuq kanchik gobiernunchikpa wasinkunaman yaykuspa chaypi uyarichikunapaq, ima mafiakusqanchikta huntachikunapaq.
- Gobiernupa atiyinqa kachkan lliw llaqtakuna munaspanchik chay auturidada qutllanchikmi, chay munasqanchikta riqsichinchik maychus akllaspanchik; chay akllaytam ruwayta atinanchik mana pipa yachasqanta chaynapa munasqanchikpaq akllananchikpaq.

ISKAYCHUNKA ISKAYNIYUQ (22)

Lliw runakunam llaqtapa chayaqiq kasqanchikrayku derechuyuq kanchik may tiyasqanchik llaqta ukupi allin qawasqa kanapaq, chaynapa tukuy allin kayman chayananchikpaq. Atikunmi, llaqtanchikpa llamkayninmanta huk nacionkunapa yanapayninmantapas imaymana chaskinapaq; qullqiyuq kanapaq, allin runahina kawsanapaq, allin yachaykunayuq kanapaq, chaywan allin kawsayman chayanapaq, sumaq runahina kanapaq.

ISKAYCHUNKA KIMSAYUQ (23)

- Lliw runakunam munasqanchikpi llamkananchikpaq derechuyuq kanchik, derechuyuqtaqmi kanchik mana llamkayniyuq kaspa llamkayta tarinanchikpaq, llamkasqanchikmanhina qullqita chaskinapaq, manam pipas munarispanqa qarquwachwanchu llamkayninchikmantaqa.
- Lliw runakunam derechuyuq kanchik mana ima sayapakuykunawan llamkayninchikmanhina, llamkasqanchikmanhina pago chaskinanchikpaq.
- Lliw llamkaq runakunam derechuyuq kanchik llamkasqanchikmanhina pagonchik chaskinanchikpaq, ichaqa chay qullqi chaskisqanchik aypananmi aylluntin sumaq kawsakunanchikpaq; mana chayqa chaskinam yanapakuyta chaypaqhina hatarichisqa yanapakuqkunamanta.
- Lliw runakunam derechuyuq kanchik llamkaq masinchikkunawan sindicato paqarichiyta utaq may sindicatumanpas yaykuyta chaynapa derechunchikta amachanapaq.

ISKAYCHUNKA TAWAYUQ (24)

Lliw runakunam derechuyuq kanchik llamkaymanta samananchikpaq, chay samaypi ima munasqanchik rurananpaq, derechuyuqtaqmi kanchik atisqanchikmanhinalla sapa punchaw llamkananchikpaqapas hinaspa vacacionalninchik chaskinanchikpaqapas.

ISKAYCHUNKA PICHQAYUQ (25)

- Lliw runakunam derechuyuq kanchik allin kawsayta tarispa aylluntin allin mikusqa, allin pachasqa hinaspa qali kawsakunapaq. Derechuyuqtaqmi kanchik amparasqa kananchikpaq, mana ima ruray atiq kaspapas, unquqña kaspapas, warminpa qarimpa wafusqan rayku saqisqa runa kaspapas, machu utaq paya kaspapas; derechuyuqtaqmi kanchik manaña llamkayniyuq kaspapas ima mantenikunanchikpaq kaqta chinkachispapas amparasqa kananchikpaq.
- Wiksayuq warmikunapas chaynataq irqikunapas derechuyuqmi kanku allin qawasqa kanankupaq. Allin kuskachasqa warmi qari kaq utaq sirvinakuy ukupi paqariq irqikunapas kaqlla derechuyuqmi kanku amparasqa kanankupaq.

ISKAYCHUNKA SUQTAYUQ (26)

- Lliw runakunam derechuyuq kanchik yachay wasiman yachakuq yaykunanchikpaq. Qallariyllanpipas yachakuytaqa mana qullqillapaqmi wawakuna chaskinanku. Kamachisqamanhinapaq chaynanpunim kanan. Derechuyuqtaqmi kanchik Universidad, mama yachay wasiman llapallanchik yaykunapaq. Llapallanchikpaqmi kaqlla kanqa chay hatun wasikunaman yaykuspa yachaykuna chaskinapaq, ichaqa allin yachakuy hapisqanchikmanhina astawanraq hatun wasikunapa punkun kicharikuqna, chaynapa imam munasqanchikman chayananchikpaq.
- Educacionpa rurunqa kanan runakunapa allin kawsakuyinmi hinaspa lliw derechunkuna sumaq riqsiymi chaynapa qispisqa kaynin allin chaninchasqa kananpaq. Chaywan hawkalla kaspanchikmi uyarinakunanchik, rimapayakunanchik huklaw nacionkunawan, wakin mana riqsisqanchik runakunawan huk apukunapi ifiqkunawanpas. Huñunasqa nacionkunatapas ima rurayninpipas yanapananchikmi tukuy kay pachapi hawka kawsakuy kananpaq.
- Tayta mamakunaqa derechuyuqmi kanchik imayna educacionta wawanchikkuna chaskinakupaq.

ISKAYCHUNKA QANCHISNIYUQ (27)

- Lliw runakunam derechuyuq kanchik munasqanchikmanhina maymi kawsayyachaykuna ruray kaptinpas yanapakunanchikpaq. Ima sumaq ruray yachaywan sunquchakuyta, chaymantapas derechuyuqmi kanchik chay musuq chiqap yachaykunawan yanapachikuyta, imatapas chay ruraykunamanta chaskiyta.
- Sichum umallanchikmanta imapas chaninchayuq kaqta hurquruchwan: qillqaykunata, sumaq ruray yachayta utaq pipapas manaraq rurasqanta imatapas chayraq taqwiruswan, ruraruchwan, hinaspaqa derechuyuqmi kanchik chay paqarichisqanchikkunapa ima qusqanrayku paguta chaskinapaq, hinallataq chaniniyuq kasqanta harkananchikpaq.

ISKAYCHUNKA PUSAQNIYUQ (28)

Derechuyuqmi kanchik nacionninchikpi utaq may nacionkunapipas huk runahinalla, kaqlla derechuyuqhinalla qawasqa kananchikpaq, chaynapaqa kay tukuy qawasqanchik derechunchikkuna aypasqa kanqa.

ISKAYCHUNKA ISQUNNIYUQ (29)

- Lliw runakunam llaqtanchikrayku imapas kanchik, chayraykum llaqtanchikpi yuyaywan ima rurasqanchikpas allin kanan.
- Derechunchikpa nisqanmanhina utaq qispisqa kayninchikpi ima rurasqanchikpas manam pipa harkasqanchu kamari, chaykunamantaqa kamachikuykunallam harkakuwachwan, chayqa kanman wakinpa derechunkuna utaq qispisqa kayninku mana usurpasqa kananpaqmi, chaynapa chaqwakuna mana kananpaq. Chaynapitaq lliw runakunaqa sapakama kikin naciuninchikpi hawkalla kawsakunanchikpaq.
- Kay derechunchikkunaqa utaq qispisqa kayninchikkunaqa manam imaraykupas hukllawasqa naciunkunapa munasqanta ima rurayninkunata waqllichiy yuyaywanqa rurakunmanchu.

KIMSAS CHUNKA (30)

Kay hatun kamachikuy qillqapiqa nichkanqa llapanchikpa derechunchik qispisqa kananpaqmi, manam huk runallapaqchu, manataqmi kamachikuykunallapaqchu, aswanpas pachantin llaqtakunapin huntakunan. Manam pipas kay qillqapa nisqanta waqllisqata hapispa ima munasqanta ruranchu.

